

УДК 347.113 (042)

МЕДІАЦІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ СПОСІБ ВИРІШЕННЯ ПРАВОВИХ КОНФЛІКТІВ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Крисань Т.Є., к. ю. н., доцент,
доцент кафедри цивільного і трудового права
Одеська національна морська академія

Стаття присвячена аналізу визначень медіації як альтернативної форми вирішення конфліктів, певних нормативно-правових актів на національному і міжнародному рівнях, що стосуються цього механізму врегулювання спорів. Проаналізовані кроки, що здійснила Україна на шляху запровадження медіації. Дана оцінка необхідності закріплення медіації на законодавчому рівні.

Ключові слова: альтернативна форма вирішення спорів, третейський суд, медіація, медіатор, самозахист, директива, «м'яке право».

Статья посвящена анализу понятий медиации как альтернативной формы решения конфликтов, определенных нормативно-правовых актов, на национальном и международном уровнях, которые касаются данного механизма урегулирования споров. Проанализированы действия, которые осуществила Украина на пути введения медиации. Дана оценка необходимости закрепления медиации на законодательном уровне.

Ключевые слова: альтернативная форма решения споров, третейский суд, медиация, медиатор, самозащита, директива, «мягкое право».

Krysan T.Ye. MEDIATION AS A FORM OF ALTERNATIVE DISPUTE RESOLUTION IN CIVIL PROCEEDINGS

The article analyzes the concepts of mediation as an alternative form of settlement the disputes, specific national and international regulations which are concerned the mediation. There is an analysis of some steps, which were made by Ukraine to set the mediation. There is an assessment of putting the mediation in legislation.

Key words: alternative form of dispute resolution, arbitration, mediation, mediator, self-defense, directive, "soft law".

Постановка проблеми. Як свідчить світова практика все більшої популярності набирають альтернативні способи вирішення спорів. Це викликано неспроможністю судів вирішувати всі правові конфлікти без винятку так, щоб кожна із сторін отримала задоволення в тому обсязі, на який розраховувала. Така ситуація склалася можливо через завантаженість судів справами чи через певні недоліки судової системи, але вона існує. Тому у особи має бути право вибору на те, чи звернутися їй до суду чи скористатися іншими способами вирішення спору.

Серед альтернативних форм вирішення спорів значне місце займає медіація, яка набула широкого застосування в європейських країнах. Ними вже вироблені відповідні акти законодавчого характеру та чітка практика застосування медіації. До того ж питання медіації активно досліджуються як науковцями, так і практиками.

Суть розробленості проблеми. Питання поняття, особливостей та місця медіації в системі альтернативних форм вирішення спорів, важливості її закріплення на законодавчому рівні, вироблення нової форми захисту прав та інтересів досліджувалися такими вітчизняними та зарубіжними вченими та практичними діячами, як В.М. Баранов, А.Я. Анцупов, О.О. Беліков, О.В. Белінська, А.Є. Санченко, М.Є. Семеняко, І. Яковець та ін.

Метою статті є аналіз медіації як визначеного цивілізованими державами способу вирішення юридичних конфліктів та необхідності її закріплення в Україні.

Для досягнення обраної мети при написанні статті були визначені такі основні завдання: надати поняття медіації як альтернативної форми вирішення спору; дослідити положення певних нормативно-правових актів як міжнародного, так і національного рівня, що стосуються медіації; проаналізувати певні кроки, що здійснювалися в Україні для запровадження медіації та сформулювати висновок щодо необхідності такого нововведення.

Виклад основного матеріалу. Насамперед необхідно зазначити, що медіація дійсно є одним з альтернативних способів вирішення правових конфліктів.

Термін «медіація» походить від лат. «mediare» – бути посередником [4, с. 286].

Медіацію слід розглядати в широкому і вузькому сенсі. У широкому сенсі медіація – це врегулювання конфлікту через нейтрального посередника (офіційного або неофіційного), що застосовується у всіх сферах суспільного життя, в тому числі державно-правовий. Адвокат (захисник), менеджер по роботі з персоналом, дипломат, який-небудь державний діяч в робочій або неофіційній обстановці займаються посередництвом певним чином, тобто застосовують погоджувальні процедури в практичному врегулюванні конфліктів (спорів) на всіх рівнях і у всіх сферах людського життя. Скрізь, де є людина і людські взаємини, застосовується медіація загалом або, принаймні, її окремі елементи [6, с. 43].

У вузькому значенні медіація – це особливий метод надання посередницьких послуг конфліктуючим сторонам, що полягає в пошуку взаємовигідної угоди та наданні квалі-

фікованої консультативної допомоги через переговори за участі третьої (нейтральної) сторони [6, с. 43].

О.В. Белінська розуміє під медіацією добровільний та конфіденційний спосіб вирішення конфліктної ситуації, де медіатор у ході структурованої процедури допомагає учасникам конфлікту вступити у прямі перемовини з метою вироблення спільного рішення щодо проблеми. Тому головними ознаками медіації є:

- добровільність;
- конфіденційність;
- наявність структурованої процедури проведення;
- часткове втручання третьої сторони (медіатора):

- а) допомога у налагодженні спілкування;
- б) сприяння проходженню справи [5, с. 158–159].

Ю.В. Розман визначає альтернативні способи вирішення спорів як сукупність різноманітних процедур, спрямованих на врегулювання правових конфліктів (спорів), що виникають у приватноправовій сфері, на основі узгодження позицій та інтересів сторін, які здійснюються недержавними органами, виходячи з принципів диспозитивності, рівноправності, добровільності та конфіденційності [7, с. 249].

На думку більшості авторів, медіація – це самостійне вирішення конфлікту його сторонами за підтримки нейтрального третьої особи, що не володіє повноваженнями з вирішення спору [7, с. 286].

Право громадян на вирішення правового конфлікту через медіацію базується на ч. 4 ст. 55 Конституції України надає право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань [1, 55]. Не дивлячись на те, що в цьому разі йдеться про самозахист, який може бути визначений як спосіб захисту, за допомогою якого особа захищає свої права і свободи самостійно, без звернення до будь-яких державних і міжнародних органів та організацій, можна це положення тлумачити як можливість вирішити спір через медіацію. Базуючись на цьому можна прийняти Закон України «Про медіацію». Тому введення в законодавство інституту медіації ні в якому разі не буде суперечити Основному Закону України.

Серйозний вклад у розвиток інституту медіації вносять також такі авторитетні міжнародні організації, як Європейський Союз (далі – ЄС), Рада Європи та ін.

Директива ЄС № 52 «Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах» від 21 травня 2008 р. вважається інструментом до скорочення витрат і часу на розгляд цивільних спорів, особливо комерційних спорів транскордонного характеру. Як відомо, директива є законодавчим актом, що є обов'язковим до виконання в аспекті досягнення конкретного результату, водночас держави-члени ЄС мають право обирати форму та спосіб її імплементації з врахуванням особливостей національної правової системи та правових традицій [8].

Директива з медіації формалізує визнання важливості медіації у контексті забезпечення доступу до правосуддя; наділяє суди правом пропонувати сторонам спору процедуру медіації, зберігаючи за ними право відмовитися від медіації без будь-яких санкцій та звертатися до суду; дозволяє сторонам ухвалювати рішення, що виконуються безпосередньо в суді; захищає медіаторів від вимоги виступати в ролі свідків (за виключенням справ значної суспільної ваги) тощо. Крім цього, директива заохочує держави-члени ЄС забезпечити навчання та перепідготовку медіаторів, розробити та прийняти етичні кодекси медіаторів і заходи із контролю за якістю медіаційних послуг, усіяко поширювати інформацію про послуги медіаторів та агенції, які такі послуги надають [2].

Рада Європи, віддаючи належне встановленню істини та справедливості у судовому порядку, підтримує ініціативи держав-членів стосовно вироблення та прийняття загальноєвропейських норм щодо запровадження альтернативних заходів, а саме – примирення, медіації та відновного правосуддя, для досягнення балансу інтересів сторін, що конфліктують. Вона сприяє розгортанню практики застосування медіації в європейських країнах, навіть там, де відсутні законодавчі норми щодо медіації (наприклад, в Україні), або де вони є дуже загальними [8].

Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи Rec (2002) 10 від 18 вересня 2002 р. про медіацію у цивільних справах наполягає на тому, що корисно встановити певні правила медіації – процесу, в межах якого «медіатор» допомагає сторонам провести переговори щодо спірних питань і досягти власної спільної домовленості [3].

Ця Рекомендація містить Керівні принципи стосовно медіації в цивільних справах, яких держави – члени РЄ повинні дотримуватися. Стислий перелік питань, окреслених ними, включає вимоги до держав – членів РЄ стосовно організації та здійснення медіації, підготовки медіаторів та їх професійної відповідальності, порядку оформлення та якості угод, що укладаються за результатами медіації, поширення інформації про метод медіації, встановлення механізмів використання медіації у спорах міжнародного характеру [3].

Зазначена Рекомендація наголошує, що медіація, хоча й може сприяти зменшенню числа конфліктів й навантаження на суди, не є заміною ефективному, справедливому та легкодоступному судоустроєві [3].

Незважаючи на те, що рекомендації Комітету міністрів не є юридично обов'язковими актами і складають так зване «м'яке право», вкрай важливим є те, що вони приймаються за переконливою згодою усіх держав-членів організації і розповсюджуються на всі її держави-члени. Отже, поступово без формальних і тривалих процедур ратифікації (на відміну від положень конвенцій та угод) рекомендації Ради Європи стають нормами національного законодавства та практики великої кількості європейських держав [8].

Висновки. Отже, медіація – це певний механізм вирішення правового конфлікту за уча-

сті третьої незалежної сторони (медіатора), який не має спеціальних повноважень.

Медіація чітко закріпилась в системі альтернативних форм вирішення спорів в європейських країнах. До речі, цей спосіб врегулювання правових конфліктів застосовується не тільки в цивільних правовідносинах, а й в трудових, кримінальних та ін. Але сама природа цивільних правовідносин, а саме те, що вони більшою мірою мають диспозитивний характер, є найбільш благо приємним підґрунтям для запровадження медіації. Тому, якщо вводити медіацію в України, то насамперед саме в цивільному судочинстві. Більше того, вона сприятиме зменшенню завантаженості судів справами та буде сприяти такому «більш цивілізованому» вирішенню спорів, тобто досягненню певного консенсусу між сторонами. Також це буде кроком в бік більш справедливого вирішення спорів, оскільки сторони повинні будуть заради досягнення консенсусу йти на взаємні поступки, а тому шукати «золоту середину».

Необхідно також відмітити ті кроки, які проводилися в Україні для запровадження медіації. Це і діяльність з експериментального застосування медіації на практиці в деяких судах України в межах спільної програми Європейського Союзу та Ради Європи «Прозорість та ефективність судової системи України», реєстрація в ВРУ законопроектів «Про медіацію» та ін. Все це безперечно в кінцевому рахунку повинно призвести до того, що

положення про медіацію будуть закріплені на законодавчому рівні та цей механізм вирішення спорів буде застосовуватися на практиці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах: Директива Європейського парламенту та Ради від 21 травня 2008 р. / Український центр медіації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrmediation.com.ua/files/content/mediation-directive-ukr.pdf>.
3. Рекомендація Rec (2002) 10 Комітету міністрів державам-членам щодо медіації в цивільних справах від 18 вересня 2002 р. / Рада Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1568851&Site=COE>.
4. Архипкіна А.С. Медиация как способ защиты прав и свобод человека и гражданина / А.С. Архипкіна // Вестник Бурятского государственного университета. – 2011. – № 2. – С. 285–289.
5. Белінська О.В. Медиация – альтернативне вирішення спорів / О.В. Белінська // Вісник Вищої ради юстиції. – 2011. – № 1. – С. 158–173.
6. Марков С.М. Медиация – альтернативный метод разрешения конфликтов (споры) / С.М. Марков // Вестник ХГАЭП. – 2010. – № 3. – С. 42–59.
7. Розман Ю.В. Медиация як альтернативний спосіб вирішення приватно-правових спорів / Ю.В. Розман / Актуальні проблеми політики. – 2013. – Вип. 49. – С. 245–256.
8. Санченко А.Є. Медиация як демократичний та ефективний спосіб вирішення спорів: європейські норми і досвід та українська перспектива / А.Є. Санченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://instzak.rada.gov.ua/instzak/doccatalog/document?id=48300>.